

Opleidingsachtergrond en zelfstandig ondernemerschap

Volgens het CBS is het aantal zelfstandigen tussen 2001 en 2008 gestegen van 852.000 naar 982.000. Dat is van 12% naar ruim 13% van de werkzame beroepsbevolking. Zelfstandigen worden hier gedefinieerd als personen die werkzaam zijn in het eigen bedrijf of praktijk, of in die van hun partner of ouders, en overige zelfstandigen, zoals freelancers. Dit is een ruimere definitie dan voor de zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers), die vaak alleen werken en geen personeel in dienst hebben. In 2009 daalde het aantal zelfstandigen. In het derde kwartaal van 2009, de laatst bekende cijfers van het CBS, waren er ongeveer 950.000 zelfstandigen, iets minder dan 13% van de 7,4 miljoen personen in de werkzame beroepsbevolking. Onder de bijna miljoen zelfstandigen waren er 629.000 zzp'ers, 297.000 zelfstandigen met personeel en 25.000 meewerkende zelfstandigen. De keuze voor het zelfstandig ondernemerschap blijkt duidelijk samen te hangen met de opleidingsachtergrond van personen. De tabel geeft weer onder welke opleidingstypen het zelfstandig ondernemerschap het meest voorkomt in de werkzame beroepsbevolking. Onder de weergegeven top-15 opleidingstypen is een vijfde of meer werkzaam als zelfstandige, dus 7 procentpunt of veel meer dan het gemiddelde van 13% in de werkzame beroepsbevolking. Uitschieter is de opleiding tandheelkunde, waarvan meer dan driekwart van de afgestudeerden een eigen praktijk heeft. Academici blijken vaak een eigen praktijk of kantoor te hebben. Naast tandartspraktijken en huisartsenpraktijken gaat het om kantoren van architecten, accountants, advocaten en notarissen. Gemiddeld was maar liefst 18% van de wo'ers in de werkzame beroepsbevolking zelfstandige in 2008, tegenover 14% van de hbo'ers en 13%

van de mbo'ers. In de laatste twee groepen blijken veel zelfstandig ondernemers voor te komen onder personen met een opleiding die voorbereidt op een veelal zelfstandig beroep als agrariër, kunstenaar, therapeut, kapper, schoonheidsspecialist, aannemer en organisatieadviseur. Op de lagere opleidingsniveaus zijn de minste zelfstandigen te vinden: 12% onder de werkenden met opleidingsniveau vmbo of havo/vwo en 11% van de ongeschoolden.

Opleidingstypen met het hoogste percentage zelfstandigen inclusief freelancers en meewerkenden onder werkenden, gemiddelde 2007-2008.

Opleidingstype	%	Opleidingstype	%
Wo tandheelkunde	77	Mbo bouw	21
Mbo voeding, natuur en milieu	43	Mbo levensmiddelen-techniek en vleesverwerking	21
Hbo uitvoerende en beeldende kunsten	43	Wo accountancy en belastingen	21
Hbo (fysio)therapie	31	Wo rechten en bestuurskunde	21
Wo bouwkunde	31	Hbo lerarenopleiding expressie	20
Wo (dier)geneeskunde	31	Hbo bouwkunde	20
Mbo uiterlijke verzorging	27	Hbo commerciële economie	20
Vmbo landbouw en natuurlijke omgeving	26		

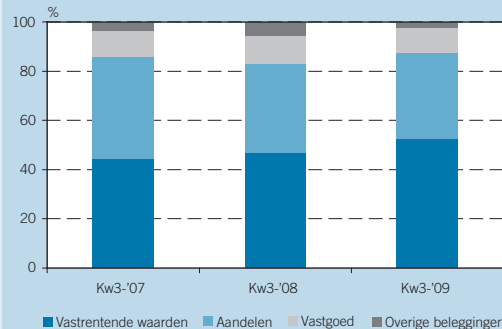
Bron: ROA(AIS)

Monetaire Zaken

Obligatiebeleggingen pensioenfondsen toegenomen

Het belang van obligaties binnen de totale beleggingsportefeuille van Nederlandse pensioenfondsen is tussen het derde kwartaal van 2007 en dat van 2009 toegenomen van 45% naar 52%. Dat ging vooral ten koste van het belang van aandelen, dat van 41% naar 35% daalde. De relatieve omvang van de andere beleggingscategorieën, namelijk vastgoed en kortlopende vorderingen, daalde van 11% naar 10% respectievelijk 3% naar 2%. De omvang van de totale beleggingsportefeuille bedroeg aan het eind van het derde kwartaal van 2009 ongeveer 645 miljard euro. Aanpassingen in de beleggingsportefeuille hangen samen met wijzigingen in de strategische beleggingsmix van een pensioenfonds. Met deze mix beogen pensioenfondsen looptijden en risico's van vorderingen, ofwel beleggingen, aan te laten sluiten bij die van de verplichtingen ofwel pensioenuitkeringen. Omdat de verplichtingen van pensioenfondsen een lange looptijd hebben, is de drijfveer voor pensioenfondsen om in langlopende effecten te beleggen groot. De portefeuille met vastrentende waarden werd voornamelijk uitgebreid met inflatiegerelateerde obligaties. De beleggingen hierin stegen van 29 miljard euro naar 46 miljard. Ruim 10 miljard euro hiervan betreft Frans overheidspapier. De Franse overheid is binnen het eurogebied de grootste uitgevende partij van dit type schuld papier. De overige 36 miljard euro bestaat vooral uit Amerikaanse, Britse en Italiaanse inflatiegerelateerde overheidsobligaties. Een typerend kenmerk van dit type schuld papier is dat uit te keren rentevergoedingen meebewegen met het inflatiepercentage. Voor pensioenuitkeringen geldt iets soortgelijks, omdat deze veelal meebewegen met inflatie- of loonontwikkelingen; dat wordt indexeren genoemd. Daarom passen inflatiegerelateerde obligaties uitstekend in de strategische beleggingsmix van pensioenfondsen. Ondanks toegenomen beleggingen in langlopend schuld papier is de looptijd van de obliga-

Samenstelling beleggingsportefeuille van Nederlandse pensioenfondsen (inclusief derivatenposities).

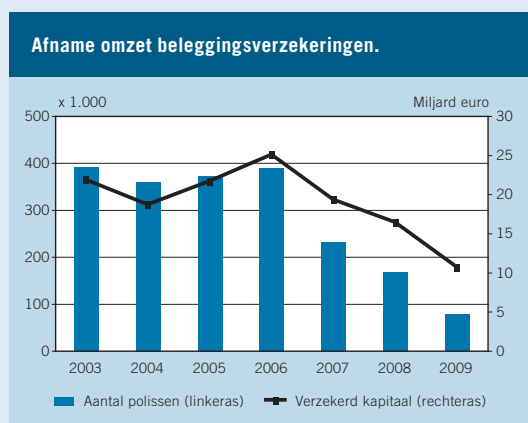
Bron: DNB

tieportefeuille bij vrijwel alle pensioenfondsen korter dan die van hun verplichtingen. Daardoor nemen de verplichtingen van pensioenfondsen vrijwel altijd harder toe dan hun vorderingen als de rente daalt. Omdat dit onwenselijk is, worden rentederivaten afgesloten. Daardoor wordt de rentegevoeligheid van de obligatieportefeuille meer in lijn gebracht met die van de verplichtingen, zodat rentewijzigingen een identiek effect sorteren. De waarde van de rentederivaten bedroeg per ultimo derde kwartaal 2009 ongeveer 8 miljard euro.

Omzet beleggingsverzekeringen daalt snel

De bij levensverzekeraars afgesloten beleggingsverzekeringen zijn vanaf 2006 sterk afgenomen, zowel in aantal verkochte polissen als in ingelegd kapitaal. In 2006 was het aantal verkochte polissen nog ongeveer 391.000, in 2009 is dit aantal gedaald tot ongeveer 78.000, een afname van ongeveer 80%. Ook de totale waarde van het verzekerde kapitaal nam sterk af. In 2006 was het

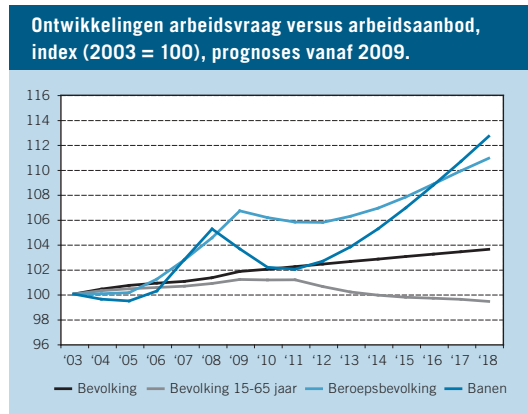
verzekerd kapitaal nog ongeveer 25 miljard euro, in 2009 is dit afgenomen tot ongeveer 10,6 miljard euro, een afname van zo'n 60%. De figuur laat duidelijk de afname zien van het aantal verkochte polissen. Beleggingsverzekeringen zijn verzekeringsproducten die beleggen en verzekeren combineren en die vaak primair gebruikt worden voor vermogensopbouw. Ze concurreren met andere vermogensopbouwproducten in zowel de pensioen-, hypotheek- als spaarsector. Het type product is in opspraak geraakt door de vaak ondoorzichtige kostenstructuur en werking van het product. De verklaring van de daling van het aantal verkochte polissen lijkt dus in de eerste plaats te liggen in een verloren concurrentieslag met andere vermogensopbouwproducten. Een belangrijke verklaring van de daling van de totale waarde van nieuw verzekerd kapitaal kan gezocht worden in de sterke daling van de beurskoersen. De kredietcrisis zorgde voor een sterke afname van de waarde van beleggingen. Veel beleggers hadden als gevolg hiervan minder vermogen om te herbeleggen in andere beleggingsproducten, bijvoorbeeld beleggingsverzekeringen. Verder is het aantal beleggende huishoudens sterk gedaald, van 1,36 miljoen in 2008 tot minder dan 1 miljoen in 2009. Het aantal particuliere beleggers lijkt een sterk positief verband te houden met de koersen op de aandelenmarkten. Zowel het aantal verkochte polissen als het verzekerd kapitaal zal door de dalende beurskoersen geraakt zijn. Het gemiddeld verzekerd kapitaal per polis is sterk gestegen. Mogelijke verklaring is het feit dat polissen met een lagere inleg harder geraakt worden door een hoge kostenstructuur, dan polissen waarbij een hoger bedrag ingelegd werd. De vaste kosten in het product drukken het rendement dan in grotere mate. Deze polissen met lage inleg zijn kennelijk nog harder in populariteit gedaald dan polissen met een hogere inleg.

Bron: Centrum voor Verzekeringsstatistiek

ARJAN HEYMA (SEO ECONOMISCH ONDERZOEK)

Economie en Samenleving

Bron: CBS Statline en LISA, bewerking SEO

De arbeidsmarkt tot 2018

De kredietcrisis en de economische recessie hebben in 2009 tot een ruimere Nederlandse arbeidsmarkt geleid, met hogere werkloosheidscijfers als gevolg. De consequenties van de recessie op middellange termijn zijn voornamelijk onduidelijk. Het CPB kijkt niet veel verder dan 2010, het IMF geeft alleen een verwachting van de economische groei op langere termijn. Op basis van die verwachtingen heeft SEO Economisch Onderzoek in het kader van de Monitor Arbeidsmarkt en Onderwijs 2009 voor de

provincie Noord-Holland prognoses gemaakt van de situatie op de regionale en landelijke arbeidsmarkt. Met behulp van historische cijfers over economische groei, productieontwikkeling en het aantal banen aan de vraagzijde, en over de bevolkingsontwikkeling en arbeidsparticipatie aan de aanbodzijde, zijn trends uit het verleden doorgetrokken naar de toekomst. Ontwikkelingen in de sectorstructuur, arbeidsproductiviteit en bevolkingssamenstelling zijn daarbij verdisconteerd. Resultaten in termen van bevolkingsomvang, beroepsbevolking en het aantal banen worden in de figuur getoond in indexcijfers, zodat duidelijk wordt hoe de omvang van deze grootheden zich ten opzichte van elkaar ontwikkelen. Tegenover een lichte groei van de bevolking staat vanaf 2011 een kleiner wordende bevolking tussen 15 en 65 jaar. Als gevolg van de vergrijzing neemt de omvang van de potentiële beroepsbevolking vanaf 2011 dus af. De daadwerkelijke beroepsbevolking is intussen relatief sterk toegenomen, omdat steeds meer mensen, vooral ouderen en vrouwen, actief zijn geworden op de arbeidsmarkt. Als gevolg van de recessie, en het verminderde aantal banen, daalt deze arbeidsparticipatie licht tussen 2009 en 2012. Mensen die hun baan verliezen in tijden van grotere werkloosheid zijn eerder geneigd zich terug te trekken van de arbeidsmarkt. Dit noemt men het ontmoedigingseffect. Vanaf 2012 neemt de arbeidsparticipatie echter weer toe, onder andere door een gunstige banenontwikkeling. Tussen 2005 en 2008 was de groei van het aantal banen al sterker dan de groei van de beroepsbevolking, waardoor veel vacatures onvervuld bleven, met name voor hogeropgeleiden. Verwacht wordt dat de arbeidsmarktsituatie rond 2015 ongeveer gelijk zal zijn aan die in 2008, met dien verstande dat de arbeidsparticipatie hoger zal liggen. Vanaf 2015 nemen de knelpunten op de arbeidsmarkt nog verder toe, tenzij tegen die tijd een nieuwe recessie de druk op de arbeidsmarkt komt verlichten.